

Nr 493.

Av herr Edberg m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 100, med förslag till religionsfrihetslag m. m.

Det förslag till religionsfrihetslag, som i år framlagts för riksdagens behandling, bygger på den generella regeln om rätt för envar att utträda ur den med staten sammanlänkade kyrkan. I § 9 i nämnda lagförslag stadgas sålunda att den som ej längre vill tillhöra svenska kyrkan kan anmäla sitt utträde hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd. I § 2 samma lag stadgas dessutom att ingen må vara skyldig att tillhöra trossamfund; åtagande i strid mot denna bestämmelse skall vara utan verkan. I sitt uttalande till statsrådsprotokollet har föredragande departementschefen formulerat den vägledande principen så, att »lika väl som medborgaren äger tanke- och yttrandefrihet i politiska frågor, måste det också stå honom fritt att själv råda över sin livsåskådning och att själv bedöma, huruvida han vill vara ansluten till ett religiöst samfund». Att ett knästående av denna princip, som i och för sig eljest måste synas självklar, utgör ett betydelsefullt steg framåt mot en full religionsfrihet är obestridligt.

Från den generella regeln ha emellertid vissa undantag gjorts, som måste te sig både förvånande och anmärkningsvärda.

Regeringsformens 28 § har ett mycket bestämt ord att säga om de principer som skola ligga till grund för olika slag av tjänstetillsättningar; kungen fäste, vid alla befordringar, avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet . . . Budet borde vara strikt och oeftergivligt. Så är emellertid icke fallet. I sin nu gällande lydelse upptar den nämnda paragrafen en bestämmelse att endast den som bekänner den rena evangeliska läran kan utnämnas till tjänst, varmed är förenat åläggande att undervisa i kristendom. I det förslag till ändrad lydelse av § 28 regeringsformen, som nu framlagts, har detta undantag från den primära befordringsregeln ändrats därhän att kungen i fråga om befattning, som medför skyldighet att undervisa i kristendom, skall »taga den hänsyn till de sökandes trosåskådning, som därav påkallas». Innebörden av detta svävande bud framgår klarare av ett till lagförslagen fogat kungörelseförslag, över vilket riksdagens yttrande begäres. Däri reses kravet att sökande till lärartjänst vid allmän skola, som innefattar skyldighet att undervisa i kristendoms*kunskap*, skall — därest han utträtt ur svenska kyrkan utan att inträda i annat närmare angivet trossamfund — avge en skriftlig förklaring, att han icke omfattar en från evangelisk kristendomsuppfattning stridande åskådning.

Detta innebär i praktiken, att större delen av en bestämd yrkeskår, landets folk- och småskollärare, ställs utanför den föreslagna religionsfrihetslagstiftningen. Redan detta måste te sig rätt uppseendeväckande. Men dessutom synes en närmare granskning av den föreslagna kungörelsens innebörd ge vid handen att den i sak är lika meningslös som den i form kan anses kränkande för en hel yrkeskår.

Det bör till en början beaktas, att förslaget de facto innebär en försämring ur trosfrihetens synpunkt i jämförelse med nu gällande ordning. Med obligatorisk tillhörighet till statens kyrka för alla som inte inträtt i annat kristet trossamfund har ingen frågat efter den enskildes trosåskådning. Statskyrkan har slutit alla, bekännaren, sökaren och förnekaren, i sin vida famn. Att vissa konfessionella behörighetskrav uppställts på lärarna har under sådana förhållanden närmast varit en formsak. Principen om förtjänst och skicklighet som enda befodringsgrund har knappast kränkts, då tillhörighet till statskyrkan varit obligatorisk för alla, som icke anmält sin önskan att inträda i visst annat samfund, och den tvångsmässiga tillhörigheten tagits för god som bekännelse.

Annorlunda blir förhållandet i samma stund som fritt utträde ur statskyrkan medges. Beträffande dem som då kvarstå i statskyrkan ställas allttjämt inga bestämda åskådningskrav — fordringarna i det stycket anses allttjämt fyllda genom själva den formella tillhörigheten. Den som utträder ur statskyrkan utan att inträda i annat närmare specificerat samfund skulle däremot nödgas till något fullständigt nytt: *att avge en förklaring rörande sin privata åskådning i det ömtåligaste och det mest svårdefinierbara av allt.*

Hur skall det vara möjligt för den som icke hyser en mycket deciderad uppfattning att ärligen avge en förklaring att han icke omfattar en mot evangelisk kristendomsuppfattning stridande åskådning? Vad menas med evangelisk kristendomsuppfattning? På den frågan lämnar lagstiftningen inget besked. Menas därmed endast de centrala buden för mänsklig samlevnad i bergspredikan (vilka icke äro för kristendomen unika utan återfinnas i en rad religioner och filosofiska system, i tidig hellensk filosofi likaväl som i Kants kategoriska imperativ)? Dessa bud inta ju en central plats i skolornas undervisning i kristendoms-kunskap, och för agnostikern torde det — vare sig han avger någon förklaring eller ej — inte bereda några svårigheter att väl undervisa i den andan. Menas däremot med evangelisk kristendomsuppfattning en bekännelse till de dogmer och bekännelseskrifter, på vilka den svenska statskyrkan, förvisso utgående från evangelierna, fotat sin lära — den oförändrade augsburgiska bekännelsen och Uppsala mötes beslut, däri inbegripet de apostoliska, nicenska och athanasianska bekännelserna, till yttermera visso enligt kyrkolagen kompletterade med de schmalkaldiska artiklarna, Luthers båda katekeser och konkordie-

formeln? Det ges helt enkelt inget entydigt och allmänt accepterat svar på frågan vad som menas med evangelisk kristendomsuppfattning. För mer än en lärare, i och för sig väl lämpad att »förmedla det arv av värderingar och levnadsnormer, som skapats före vår tid och bildar grunden för vårt arbete», torde det under sådana förhållanden möta samvetsbetänkligheter att avge en förklaring av föreslagen art. Kravet är alltför opreciserat och ingriper därtill alltför djupt i den enskildes tanke-, tros- och föreställningsvärld. Det måste därför avvisas som oförenligt med den religionsfrihetens princip som den nya religionsfrihetslagen utger sig för att vilja främja.

Sakligt sett är kravet dessutom överflödigt. Citatet i föregående stycke är hämtat ur dåvarande ecklesiastikministerns uttalande i propositionen till 1950 års riksdag angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling. Det anger vad som enligt den nya skolreformen skall vara den väsentligaste uppgiften för kristendomsundervisningen vid våra skolor. Att en undervisning i sådan anda väl kan förmedlas av den, för vilken det skulle bereda personliga svårigheter att underteckna en förklaring sådan som den ifrågasatta, synes uppenbart. Det essentiella i kristendomsundervisningen liksom i all annan undervisning måste ju också vara undervisningens innehåll. Vad man genom en särbestämmelse för lärare velat gardera sig mot har väl varit en rent kristendomsfientlig undervisning — vare sig denna utgått från en rent nihilistisk uppfattning eller från en positiv men olutheransk bekännelse. Om detta varit syftet — och något annat kan rimligen icke förutsättas — skulle det emellertid lika väl och bättre kunna nås genom att av lärare med skyldighet att undervisa i kristendom kräva en förklaring att han *icke omfattar en åskådning som gör honom förhindrad att meddela kristendomsundervisning enligt de för detta ämne uppställda undervisningsplanerna*.

Genom en sådan förklaring skulle tyngdpunkten läggas på undervisningens inriktning, vilken ju ändå måste vara det centrala. De samvets-svårigheter, som en förklaring av i propositionen föreslagen art i vissa fall skulle kunna åstadkomma, skulle undvikas, de orimligheter till vilka en sådan förklaring skulle kunna leda likaså.

Men: undervisningens inriktning bestäms ju redan av de uppgjorda undervisningsplanerna och de för undervisningen godkända läroböckerna. Garantier för att uppgjorda planer följas har man sökt skapa genom den kontroll som utövas över undervisningen. Lärare är för undervisning i kristendoms-kunskap liksom i fråga om alla andra ämnen skyldig att följa gällande kursplaner — till anda lika väl som form. Avvikelser därifrån betraktas som tjänstefel. En förklaring av en lärare att han icke ansåge sig förhindrad att meddela undervisning enligt gällande undervisningsplaner vore följaktligen i sak liktydig med en förklaring att han funne sig oförhindrad att icke begå tjänstefel. En sådan förklaring måste ändå ta sig

skäligen överflödig, liksom det måste te sig rätt kränkande att avfordra en person som valt en viss levnadsbana en förklaring vars reella innehåll inget annat är än att han icke börjar sin bana med föresatsen att överträda gällande planer och bestämmelser. På vilket annat område skulle man kunna tänka sig något liknande? Någon anledning att för kristendomsundervisningen kräva en förklaring som man helt naturligt icke anser sig böra kräva för andra av skolans undervisningsämnen kan helt enkelt icke föreligga.

Denna granskning leder alltså fram till att propositionens förslag om särskilt undantagsstadgande för lärare, i vars uppgift bl. a. ingår att undervisa i kristendomskunskap, sakligt sett är överflödigt och för kåren förmellt sett kränkande, samtidigt som det illa harmonierar med religionsfrihetens princip, sådan den uttryckes i förslaget till ny religionsfrihetslag. Denna framställning utmynnar följaktligen i ett yrkande,

att riksdagen måtte avvisa den i proposition nr 100 föreslagna avvikelsen från principen om förtjänst och skicklighet som allena gällande befodringsgrund för befattningar, som medföra skyldighet att undervisa i kristendom, samt

att riksdagen likaledes måtte avvisa det i samma proposition med C 1 betecknade förslaget till kungörelse med föreskrifter hur sökande till lärartjänst, som medför skyldighet att undervisa i kristendomskunskap, äger styrka sin behörighet.

Stockholm den 29 mars 1951.

Rolf Edberg.

Nancy Eriksson.

Gustaf Nilsson.

Ossian Sehlstedt.

Aug. Spångberg.

Ingemar Andersson.

Sture Henriksson.

Hans Gustafsson.

Fritz Persson.